



Souhrn situace v oblasti alkoholu v České republice 2024

Veřejnozdravotní dopady užívání alkoholu

- Konzumace alkoholu má značný vliv na celkovou zdravotní zátěž. Ve vyspělých zemích, včetně ČR, patří k hlavním příčinám nemocnosti a předčasné úmrtnosti.
 - Dopady užívání alkoholu jsou spojovány s více než třiceti diagnózami a u dalších přibližně 200 onemocnění je alkohol jednou z jejich příčin. Konzumace alkoholu je také častou příčinou dalších škod, jako jsou nehody, úrazy nebo domácí násilí.
- K nejrizikovějším formám patří pití nadměrných dávek alkoholu při jedné příležitosti (tzv. heavy episodic drinking, binge drinking) a dlouhodobé každodenní pití alkoholu, přičemž významnou roli hraje množství konzumovaného alkoholu.
- Riziko negativních důsledků znamená jakákoliv dávka alkoholu. Žádnou dávku alkoholu tedy nelze doporučit jako prospěšnou či považovat za bezpečnou.
- Škodlivá konzumace alkoholu je definována na základě průměrné dávky konzumovaného alkoholu jako konzumace ≥ 60 g/den u mužů a ≥ 40 g/den u žen, což odpovídá 3–5 standardním nápojům denně u mužů a 1,5–3 standardním nápojům u žen.
 - V ČR se za standardní nápoj považuje 1 pivo (0,5 l), 1 sklenice vína (2 dl) nebo 1 „panák“ destilátu (5 cl). Jeden standardní nápoj obsahuje 16–20 g etanolu.
 - Podle WHO obsahuje 1 standardní nápoj 10–12 g čistého alkoholu, přičemž standardní sklenici tvoří 280–330 ml piva, 150–180 ml šampaňského, 30–40 ml whisky nebo jiných lihovin, 60–80 ml likéru a 100–120 ml červeného vína.
- ČR patří mezi země s nejvyšší průměrnou spotřebou alkoholu na obyvatele. Roční spotřeba dosahuje v průměru 10 litrů etanolu na 1 obyvatele, což odpovídá množství přibližně 22 g na 1 obyvatele/den včetně dětí a seniorů.

Politika v oblasti alkoholu

- Politika v oblasti alkoholu je v ČR součástí integrované politiky v oblasti závislostí, která od r. 2014 spojuje témata legálních a nelegálních návykových látek a behaviorálních závislostí.
 - Hlavním strategickým dokumentem je *Národní strategie prevence a snižování škod spojených se závislostním chováním 2019–2027* a její akční plán na období 2023–2025, který obsahuje i specifické cíle a aktivity pro oblast alkoholu.
- Mezinárodní doporučení pro efektivní politiku snižování negativních dopadů konzumace alkoholu, tzv. best buys, zahrnují: (1) zvyšování ceny alkoholu prostřednictvím spotřebních daní a cenové politiky, (2) omezení dostupnosti alkoholu, (3) zákaz nebo rozsáhlé omezení reklamy na alkohol, (4) dostupnost screeningu, krátkých intervencí a léčby, (5) opatření proti řízení pod vlivem alkoholu. Některá doporučení nejsou v ČR důsledně uplatňována.
- Systém spotřebního zdanění alkoholických nápojů se liší podle typu nápoje. U lihovin závisí na obsahu etanolu, u piva na extraktu původní mladiny a u vína a podobných nápojů na objemu. Sniženou sazbu daně má pivo z minipivovarů a ovocné destiláty z pěstitelského pálení. Tiché víno má nulovou sazbu spotřební daně.

- Reklama na alkohol je v ČR upravena zákonem, s důrazem na ochranu mladistvých a zákaz spojování alkoholu se zvýšeným výkonem, úspěchem nebo pozitivním účinkem.
 - Marketing a sponzoring alkoholu je spojen zejména se sportem, zábavou a kulturou. V posledních letech je problémem skrytá reklama a influencers, kterým mohou být exponováni i děti.

Nabídka alkoholu a trh s alkoholem

- Dostupnost alkoholických nápojů v ČR je velmi vysoká. Alkohol je podle zákona možné prodávat kdykoliv a téměř kdekoli – v prodejnách potravin, stáncích s občerstvením, prostředcích hromadné dopravy i na čerpacích stanicích.
- Domácí výroba lihovin je zákonem zakázána, zatímco pivo či víno je možno vyrobit doma do množství 2 000 l na domácnost. Českým specifikem jsou tzv. pěstitelské pálenice, kde si pěstitelé mohou nechat vyrobit omezené množství ovocného destilátu z vlastního ovoce.
- V ČR existují zákonná omezení prodeje alkoholu. Je zakázáno prodávat alkohol nezletilým, stejně jako dálkový prodej alkoholu, jestliže nelze ověřit věk kupujícího. Alkohol se nesmí prodávat ani podávat ve zdravotnických zařízeních, školách, zařízeních pro děti nebo na akcích pro mladistvé.
 - Obce mohou prostřednictvím obecně závazných vyhlášek zakázat konzumaci alkoholu, omezit nebo zakázat prodej a podávání alkoholu na veřejně přístupných místech a omezit provoz pohostinských zařízení.
- Na všech baleních alkoholických nápojů musí být uveden obsah etanolu. Pro výrobky vyrobené v ČR je povinné uvádění složení. Varování před riziky a škodami působenými alkoholem na obalech není povinné.
- V ČR se ročně spotřebuje 160 l alkoholických nápojů na osobu, což odpovídá 9,4 l etanolu na 1 obyvatele. Přibližně 47 % celkového množství spotřebovaného etanolu je zkonsumováno v pivu, 29 % v lihovinách a 26 % ve víně.

Užívání alkoholu mezi dětmi a mládeží

- Míra užívání alkoholu i rizikového užívání mezi dětmi a dospívajícími dlouhodobě klesá, zkušenosti mládeže s alkoholem i míra rizikového užívání však zůstávají na vysoké úrovni.
 - Zkušenost s konzumací alkoholu má celkem 24 % 11letých, 44 % 13letých a 73 % 15letých, přibližně polovina z nich uvedla pití alkoholu v posledních 30 dnech. Opakovanou zkušenost s opilostí (tj. alespoň 2krát v životě) mělo necelé 1 % 11letých, 5 % 13letých a téměř 23 % 15letých (studie *HBSC 2022*).
 - Ve skupině 15–19letých pilo v posledních 12 měsících alkohol 82–84 % studentů, v posledním měsíci 62 %. Denně nebo téměř denně konzumovala alkohol 3–4 % dospívajících. Pití nadměrných dávek alkoholu při jedné příležitosti (tj. 5 a více sklenic) v posledních 30 dnech uvádí téměř polovina studentů (47 %) (studie *UPOL 2021, Praha 2022 a 2023*).
- K výraznému poklesu konzumace alkoholu u dospívajících došlo v období let 2010–2015, v dalším období pokles pokračoval, avšak zpomalil. Dostupné studie naznačují vyrovnávání rozdílů mezi chlapci a dívkami a potvrzují, že významným mezníkem z pohledu expozice návykovým látkám je přechod ze základní na střední školu.
- Subjektivně vnímaná dostupnost alkoholu v posledních letech klesá, avšak stále zůstává na relativně vysoké úrovni. Pozitivním trendem v posledních letech je rostoucí vnímání rizikosti intenzivní konzumace alkoholu.
- Existují podskupiny dětí a dospívajících, které mají nadprůměrné zkušenosti s alkoholem, např. děti socioekonomicky znevýhodněné a děti v institucionální péči.

Užívání alkoholu v dospělé populaci

- Míra užívání alkoholu v dospělé populaci ČR je vysoká. Alkohol pije denně nebo téměř denně 6–11 % dospělých osob, 11–19 % mužů a 4–5 % žen.

- Časté pití nadměrných dávek alkoholu při jedné příležitosti (alespoň jednou týdně nebo častěji) uvádí 10–13 % dospělých (16–21 % mužů a 3–7 % žen).
 - Mezi l. 2014 a 2020 rostla míra denní konzumace alkoholu, v r. 2021 došlo k výraznému poklesu. V posledních dvou letech však míra denního pití opět mírně roste.
 - Dlouhodobé trendy ukazují relativně stabilní výskyt častého pití nadměrných dávek alkoholu. Od r. 2019 klesá prevalence častého nadměrného pití u mužů.
- Rizikově konzumuje alkohol 15–18 % populace starší 15 let (odhadem 1,3–1,6 mil. osob), v tom do kategorie škodlivé konzumace alkoholu spadá 6–10 % dospělých (tj. 600–900 tis. osob).
- Existují zranitelné nebo rizikové skupiny populace, ve kterých je míra užívání alkoholu vyšší než v populaci obecně. Jde např. o lidi žijící v sociálním vyloučení, lidi bez domova nebo se zkušeností s uvězněním. U těchto lidí přispívá alkohol k prohlubování socioekonomického znevýhodnění.
- Jedním z vysvětlení vysoké míry konzumace alkoholu v ČR jsou tolerantní postoje české společnosti – pravidelnou konzumaci alkoholu hodnotí jako přijatelnou 31 % lidí. Rovněž k reklamě na alkohol jsou Češi poměrně tolerantní – reklamu na destiláty by zakázalo 26 %, na víno a pivo shodně 13 % populace.

Zdravotní důsledky užívání alkoholu

- Počet úmrtí přiřaditelných alkoholu ročně dosahuje 6–7 tis. ročně, což představuje 6 % celkové úmrtnosti v ČR (10 % u mužů a 2 % u žen). Největší podíl celkového počtu alkoholových úmrtí je patrný ve starších věkových skupinách, nejvyšší relativní zátěž alkoholem je ve věkové skupině 35–44 let (26 % celkové úmrtnosti u mužů a 17 % u žen).
 - U 2–3 tis. úmrtí ročně je alkohol hlavní nebo jedinou příčinou úmrtí, v r. 2023 šlo o 2 257 úmrtí, z nich bylo 1 652 případů v důsledku alkoholického onemocnění jater a 506 v důsledku intoxikace alkoholem.
- V r. 2023 bylo hlášeno 4,8 tis. nehod zaviněných pod vlivem alkoholu (tj. 5,0 % z celkového počtu nehod). Při nich bylo 34 osob usmrceno (tj. 7,5 % usmrčených při všech dopravních nehodách).
- V ČR je ročně hlášeno 13–14 tis. hospitalizací z důvodu nemocí zcela přiřaditelných alkoholu, z toho kolem 8 tis. případů pro závislost na alkoholu (cca 60 %), 4 tis. pro alkoholické onemocnění jater (30 %) a 1 tis. pro alkoholickou pankreatitidu (8 %). V r. 2023 bylo hlášeno 15 536 případů hospitalizací pro úraz pod vlivem alkoholu (méně než 1 % všech hospitalizací).

Sociální důsledky a souvislosti užívání alkoholu

- Poslední ekonomické odhady celkových společenských nákladů spojených s konzumací alkoholu dosáhly 50–57 mld. Kč, tedy 0,7–1,2 % HDP.
 - Největší podíl nákladů (54 %) tvoří nepřímé náklady v důsledku ztráty produktivity kvůli nemocnosti a předčasné úmrtnosti a náklady na zdravotní péči (23 %).
 - Náklady na léčbu poruch spojených s užíváním návykových látek dosahovaly v r. 2022 celkem 1 287 mil. Kč, z toho 836,9 mil. Kč (65 %) tvořily náklady na léčbu poruch spojených s užíváním alkoholu.
 - Výdaje domácností na alkohol a tabák dosahovaly v r. 2023 celkem 3 % spotřebních výdajů, z toho 2 % na alkohol a 1 % na tabákové výrobky. V přepočtu na 1 obyvatele dosahovaly výdaje na alkohol 3 739 Kč za rok.
- Alkohol je spojen s domácím násilím. Odhaduje se, že až 2/3 všech případů domácího násilí v ČR souvisí s alkoholem.
 - Riziko agresivního chování zvyšuje nárazové pití. Vedle fyzického násilí zvyšuje alkohol pravděpodobnost sexuálního násilí a také intenzivního psychického násilí.
 - V riziku ohrožení domácím násilím v souvislosti s konzumací alkoholu je odhadem 1,6 % domácností s dětmi (přibližně 32 tis. domácností).
- Z dostupných výzkumů je zřejmý vztah mezi bezdomovectvím a užíváním návykových látek. Míra pití alkoholu souvisí s délkou pobytu na ulici.

Kriminalita spojená s alkoholem

- Primární alkoholová trestná činnost zahrnuje trestný čin podávání alkoholu osobě mladší 18 let, trestný čin ohrožení pod vlivem návykové látky a trestný čin opilství.
 - V r. 2023 bylo registrováno 250 a objasněno 87 trestných činů podávání alkoholu nezletilému a 71 osob bylo za tento trestný čin postaveno před soud. Dlouhodobě je patrný nárůst této trestné činnosti.
 - Evidováno bylo 8 197 trestných činů ohrožení pod vlivem návykové látky a opilství, z nich 5 819 souviselo s alkoholem (71 %).
- Sekundární alkoholová kriminalita zahrnuje trestnou činnost spáchanou pod vlivem alkoholu. V r. 2023 bylo pod vlivem alkoholu hlášeno 10 616 trestných činů, tj. 13 % všech objasněných trestných činů. Počet trestných činů pod vlivem alkoholu i jejich podíl na celkové trestné činnosti dlouhodobě klesá.
- Ekonomicky motivovaná kriminalita v souvislosti s alkoholem je pravidelně zjišťována v dotazníkové studii mezi odsouzenými vězni. Krádež nebo jiné nezákonné jednání s motivem pořízení prostředků na alkohol ve studii z r. 2022 uvedlo 13 % odsouzených.
- V r. 2023 bylo zaznamenáno 1 157 přestupků spojených s alkoholem v kontextu ochrany veřejného zdraví. Nejčastěji šlo o prodej nebo podání alkoholického nápoje osobě mladší 18 let, což tvořilo 39 % z celkového počtu přestupků.

Preventivní programy v oblasti alkoholu

- Adiktologická prevence zaměřená na děti a mládež, která zahrnuje i prevenci konzumace alkoholu, je součástí širšího rámce prevence rizikového chování. Programy zaměřené výhradně na prevenci užívání alkoholu mezi dětmi a mládeží proto nejsou realizovány.
 - Programy ve školách se nejčastěji zaměřovaly na témata prevence šikany a projevů agrese, prevence kyberšikany a prevence kriminálního chování. Na prevenci užívání alkoholu bylo zaměřeno 6,8 % programů.
- V ČR funguje řada webových stránek pro veřejnost věnovaných snížení konzumace a negativních dopadů užívání alkoholu a poskytujících informace o možnostech pomoci.
- Od srpna 2019 integruje *Národní linka pro odvykání* 800 350 000 i téma alkoholu.
- Výraznou kampaní zaměřenou na snížení (rizikové) konzumace alkoholu v ČR je *Suchej únor*. Kromě této únorové akce se stejnojmenná organizace celoročně věnuje snížení konzumace alkoholu v ČR a podpoře destigmatizace závislosti.
- V srpnu 2024 byla spuštěna kampaň *Ženy s odvahou* s cílem upozornit na skryté téma konzumace alkoholu mezi ženami. Kampaň doprovázela uvedení filmu *Zápisník alkoholičky*.

Krátké intervence a léčba uživatelů alkoholu

- Krátké intervence v primární péči v ČR jsou cílené především na návykové látky, jako jsou tabák, alkohol, případně na nelegální drogy. Míra provádění krátkých intervencí je v ČR poměrně nízká, i když je podle zákona jejich poskytování povinné.
 - Krátké intervence u rizikových či intenzivních uživatelů alkoholu provádí přibližně polovina lékařů. Přibližně polovina osob (52 %) je při návštěvě lékaře dotázána na konzumaci alkoholu a 10 % dostane doporučení s pitím přestat nebo je omezit.
- Léčba závislosti na alkoholu v ČR je v zásadě abstinenčně orientovaná, probíhá ambulantně i rezidenčně. Typickým modelem rezidenční léčby je tzv. apolinářský model, tj. léčba se strukturovaným programem obsahujícím různé terapeutické aktivity s prvky psychoterapie a fyzických aktivit, s případnou farmakologickou podporou.
- Podle *Sčítání adiktologických služeb 2023* pracuje s cílovou skupinou osob užívajících alkohol celkem 71 % adiktologických služeb v ČR.
- V ČR je přibližně 300–350 adiktologických programů různého typu, z nich je 55–60 nízkoprahových kontaktních center, 50–60 terénních programů, 100–120 ambulantních léčebných programů 30–35 rezidenčních programů a 45–55 programů následné péče.

- V kontaktu s adiktologickými programy je ročně přibližně 25–35 tis. uživatelů alkoholu, z nich největší část (cca 27 tis. osob) je v psychiatrické péči (20–23 tis. v ambulantní péči a cca 7–8 tis. v lůžkové péči).
- V ČR působí celkem 16 terapeutických komunit pro léčbu závislosti s odhadovanou kapacitou 275 míst. Úřad vlády dotuje 11 terapeutických komunit, v nichž se ročně léčí necelých 100 uživatelů alkoholu.
- Registrováno je 42 programů následné péče, z toho 23 pobytových. Služeb programů dotovaných Úřadem vlády (22 programů) využilo 1 160 klientů se závislostním chováním, z nich 592 bylo uživatelů alkoholu (51 %).
- Adiktologické služby jsou uživatelům alkoholu dostupné i ve věznicích. Uživatelé alkoholu tvoří 5–33 % klientely adiktologických vězeňských programů. Ročně jsou ve vězení léčeny odhadem desítky uživatelů alkoholu.
- Pomoc uživatelům alkoholu poskytují také svépomocné organizace. Společenství *Anonymní alkoholici* je aktivní v 55 městech. Aktuálně v ČR působí 65 skupin AA. Také se objevují nové organizace a neformální skupiny založené na svépomocných a participativních aktivitách.
- V posledním desetiletí se rozvíjí privátní segment služeb. Tyto programy nejsou součástí sítě služeb hrazených z veřejných zdrojů a jejich klienti nejsou hlášeni do informačních systémů o klientech adiktologických služeb.
- Specifickým typem zařízení jsou záchytné stanice. V r. 2023 bylo v ČR celkem 17 záchytných stanic, které poskytly služby 20,4 tis. osob.
 - V ČR chybí návaznost záchytných stanic na systém adiktologických služeb a pobyt v záchytné stanici není odbornými společnostmi považován za adiktologickou službu.
 - Podle studie z r. 2024 tvoří uživatelé alkoholu 91 % klientů záchytných stanic. Většina stanic odkazuje klienty do adiktologických služeb (89 %). Mezi klienty v posledních letech narůstá počet osob původem z Ukrajiny.

Harm reduction služby pro uživatele alkoholu

- Uživatelé alkoholu jsou klienty také nízkoprahových harm reduction programů primárně určených pro osoby užívající nelegální drogy. V r. 2023 bylo v kontaktu s těmito programy 2,9 tis. uživatelů alkoholu. Od r. 2016 se počet uživatelů alkoholu v nízkoprahových službách zvýšil trojnásobně.
- Harm reduction intervence, jejichž cílem je snížení nebo kontrola konzumace alkoholu, nejsou v řešení problémového užívání nebo závislosti na alkoholu v ČR příliš rozšířené.
 - Inovativní přístup představují programy kontrolovaného podávání alkoholu. Jde o metodu používanou zejména u osob, které se nacházejí v nepříznivé sociální situaci. V ČR funguje na tomto principu tzv. mokré centrum v Brně a připravuje se otevření centra v Olomouci.
 - Specifické programy zaměřené na snižování rizik užívání alkoholu fungují v prostředí zábavy, kde poskytují poradenství, HR materiál nebo dechové zkoušky na alkohol.

Tento souhrn situace je zpracován na základě **Zprávy o alkoholu v České republice 2024**, která je součástí informačního balíčku zpráv o závislostech. Zprávu zpracovalo Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti (pracoviště Úřadu vlády České republiky).

Všechny zprávy o situaci v oblasti závislostí jsou zveřejněny na stránkách **drogy-info.cz**.